

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Т.В. СОКОЛЬСЬКА, кандидат економічних наук
Білоцерківський національний аграрний університет

Досліджено сутність інновацій як рушійної сили економічного росту та виявлені особливості впровадження інноваційної продукції в сільському господарстві.

Орієнтація України на європейський шлях розвитку та бажання зайняти гідне місце на світовій арені серед виробників аграрної продукції вимагає активізації інноваційної діяльності, впровадження передових форм наукових досліджень, розробок та технологій в агросфері. Тобто, очевидним є факт перетворення інновацій в найважливіший фактор конкурентоспроможності. Спроможність країни створювати й разом з тим використовувати у своїй практичній діяльності інновації стає необхідною умовою досягнення якісного економічного росту окремих галузей економіки.

Аналіз досліджень і публікацій показав досить високий інтерес широкого кола як зарубіжних, так і вітчизняних науковців до проблем впровадження та підтримки розвитку інновацій. Так, дослідженням інновацій як складової економічного росту присвятили свої праці такі відомі зарубіжні вчені: Ф. Валента, Г. Бірман, М. Браун П. Друкер, Д. Джонсон, А. Маршалл, М. Портер, Б. Санто, Б. Твіс, Ф. Хаберленд, М. Хучек, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдінов та ін. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми, варто відзначити праці: Л. Антонюк, А. Бородіної, А. Гальчинського, В. Гейця, М. М. Денисенка, А. Гречан, В. Трегобчука та ін. Однак, незважаючи на отримані ними результати досліджень, забезпечення інноваційної складової економічного розвитку агросфери лишається відкритим, що викликало наш інтерес до дослідження поставленої проблеми.

Метою дослідження є вивчення та аналіз інноваційної складової економічного росту аграрного сектору економіки України як важливого джерела забезпечення його конкурентоспроможності та гаранта продовольчої безпеки країни.

Методика досліджень. Для теоретичного узагальнення наукових концепцій, розробок і пропозицій, присвячених проблемам інновацій та економічного росту, нами було використано системно-аналітичний метод наукових досліджень. Для визначенні основних напрямів розвитку інноваційної складової економічного росту агросфери – використано проблемно-орієнтований метод дослідження. У дослідженні забезпечення інноваційної

діяльності аграрного сектору економіки – методи економіко-статистичного аналізу.

Результати досліджень. Незважаючи на незначні позитивні зрушення у нарощенні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у 2011 році (індекс валової продукції склав 119,9%) (табл. 1), нинішній стан аграрного сектору економіки України все ще свідчить про неготовність до адекватної відповіді як на зовнішні, так і на внутрішні виклики та загрози, що зумовлено рядом факторів загальноекономічного характеру та прорахунками аграрної політики держави.

1. Динаміка індексів валової продукції агропродовольчого комплексу України, % до попереднього року

Показники	Роки						
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Індекс валової продукції сільського господарства	109,8	100,1	93,5	117,1	98,2	98,5	119,9
Індекс продукції рослинництва	121,3	97,5	90,9	128,6	95,3	95,9	130,4
Індекс продукції тваринництва	95,3	105,1	98	98,7	104,2	103,4	101,3
Індекс продукції харчової промисловості	123	113,7	107,5	97,9	94	103,2	99,3

Джерело: [1].

Незважаючи на те, що індекс продукції рослинництва у 2011 році склав 130,4% порівняно з 2010 роком, на жаль, урожайність сільськогосподарських культур залишається досить низькою (наприклад, 2,5 рази нижча ніж у Франції по цукрових буряках, картоплі – утричі [2]). Основними стримувальними чинниками розвитку сільськогосподарського виробництва є застаріла матеріально-технічна база (табл. 2), незадовільний фінансовий стан підприємств, відсутність державної підтримки розвитку науки та впровадження наукових розробок у виробництво. В Україні на межі занепаду є насінництво та селекція тварин.

2. Вартість основних засобів сільського господарства, млн грн

Показники	Роки			
	2005	2008	2009	2010
Основні засоби – всього	1276201	3149627	3903714	6648861
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	74880	94089	101339	111335
Частка у загальних обсягах, %	5,9	3,0	2,6	1,7

Джерело: [1].

Вартість основних засобів сільського господарства хоч і зростає у 2010 р. на 9,8% порівняно з 2009 разом з тим складає всього лише 1,7% у загальних обсягах, що на 0,9% менше, від попереднього року з основних факторів сповільнення економічного росту в агросфері.

Аналізуючи структуру матеріальних витрат, що формує собівартість продукції рослинництва, відзначимо що найбільшу питому вагу складають мінеральні добрива 24,3%, нафтопродукти – 20,2% та витрати на насіння і посадковий матеріал – 18,6% (рис.1).

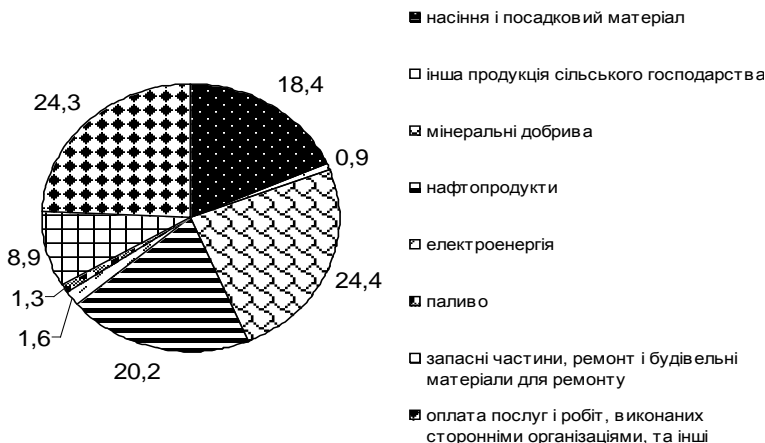

Рис. 1. Структура собівартості продукції рослинництва, % [1]

Поряд зі значними витратами на виробництво продукції, існує ще одна проблема – людський фактор, тобто неготовність селян до впровадження у виробництво новітніх технологій, недотримання сівозмін, надання переваги вирощуванню культур, на які нині є підвищений попит, але вирощування яких виснажує ґрунти, збільшує навантаження на пасовища, формує екологічно несприятливий агроландшафт зі зменшенням вмісту гумусу в ґрунтах, зростає кількість застосування агрохімікатів тощо.

Враховуючи сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування переважної більшості сільськогосподарських культур і потужний людський потенціал нашої держави, для того, щоб вона могла стати активним гравцем на світовому ринку продовольства, необхідне широке впровадження у діяльність сільськогосподарських підприємств вітчизняних і світових досягнень науково-технічного прогресу, стратегічна роль в якому належить інноваційній діяльності. Доказом цього є досвід передових країн, який доводить, що рушієм їх динамічного ефективного економічного розвитку є інновації і така організаційно-інституціональна та економічна діяльність, яка трансформує

застарілі організаційно-технологічні основи виробничої структури та модернізує наявні ресурси з метою їх нового, продуктивнішого використання. Що ж стосується України, то зростання ВВП за рахунок запровадження нових технологій тут становить лише 0,7%, тоді як в розвинених країнах воно сягає 60, а то й навіть 90% [3]. А в світовому рейтингу конкурентоздатності країна опустилася з 69 на 89 місце, і в рейтингу інновацій – з 52 на 88 місце, що в решті решт не відповідає її науковому потенціалу.

Загальний обсяг коштів, які вкладаються в Україні в науку, останніми роками є менше 1% ВВП, що об'єктивно позбавляє її можливостей здійснювати ефективне науково обґрунтоване забезпечення інноваційного розвитку економіки, який потребує, за оцінками фахівців, наукоємності ВВП понад 1,7%. У розвинених країнах світу він становить 2,5 – 3% [1].

Оприлюднені дані Державного комітету статистики за 2011 рік показують, що суб'єктами господарювання за рахунок усіх джерел фінансування у сільське господарство, мисливство, лісове господарство вкладено 18,2 млрд грн інвестицій в основний капітал, при цьому індекс інвестицій в основний капітал (1990 р.=100) склав 60,8%, що на 11,1% більше, ніж у 2010 р. (табл. 3). Проте, частка сільського господарства склала 8,8%.

3. Індекси інвестицій в основний капітал в Україні в 1990 – 2011 рр.

Показники	Роки					
	1990	2000	2008	2009	2010	2011
Індекси інвестицій в основний капітал, % (1990=100)						
– всі галузі економіки	100,0	25,2	85,4	50,0	49,7	60,8
– сільське господарство	100,0	4,2	32,9	16,4	19,1	25,2
– частка сільського господарства, %	21,3	3,6	8,2	7,0	8,2	8,8
Індекси прямих іноземних інвестицій, % (2000=100)						
– всі галузі економіки	–	100,0	924,2	1035,5	1156,6	1315,2
– сільське господарство	–	100,0	1019,3	1101,3	1058,0	1032,2
– частка сільського господарства, %	–	2,0	2,2	2,2	1,9	1,6
– частка харчової промисловості, %	–	20,1	5,3	4,7	4,5	4,0

За рахунок коштів Державного бюджету освоєно 317 млн грн, що становить 1,7% інвестицій в основний капітал у цей вид діяльності. Слід зазначити, що вагому частку інвестицій у сільське господарство, мисливство, лісове господарство освоєно у рослинництві (71,0%) [2]. Не дивлячись на складну економічну ситуацію теперішнього часу, значна кількість передових сільськогосподарських підприємств знаходять можливості для впровадження, в першу чергу нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур. Ці господарства і в сучасних умовах досягають результатів світового рівня і

відрізняє їх інноваційний підхід до організації і технології виробництва, висококваліфіковані кадри, використання маркетингових стратегій не лише на поточний період, але і перспективу, комерційний розрахунок, високий рівень соціального розвитку. А впроваджують вони ці інноваційні заходи за рахунок самофінансування на придбання нової техніки, елітного насіння та племінних тварин.

Інноваційні процеси у сільському господарстві мають певні особливості, пов'язані із значними ступенями ризику, високою вартістю прямих інновацій, високими ставками кредитів, низькою зацікавленістю покупців, низькою платоспроможністю замовника тощо.

Основним ініціатором новацій для сільського господарства є вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути НААН та Міністерства аграрної політики і продовольства України. Найбільш поширеними інноваціями є: нові сорти та гібриди рослин і породи тварин, штами мікроорганізмів, модифікації сільськогосподарської техніки, технології, хімічні та біологічні препарати (вакцини, премікси), економічні розробки (документально оформлені методики, різні рекомендації тощо). Ці наукові дослідження потребують щорічного масштабного фінансування і всебічної державної підтримки, що надзвичайно важливо в умовах поширення на українському ринку науково-технічної продукції конкурентоспроможних іноземних технологій й техніки, які за своїми техніко-економічними параметрами не поступаються, а часом і перевершують вітчизняні аналоги. Фінансова підтримка також потрібна для стимулювання впровадження завершених наукових розробок.

У 2010 році витрати на ННТР в Україні зменшились на 3,3% і становили 3,7 млрд грн (0,34% від ВВП). За оцінкою експертів, в країнах ЄС бюджет невеликих програм складає близько 90 тис. євро, великих – від 2 – 3 млн євро.

Якщо порівняти питомі витрати на наукові дослідження в розрахунку на 1 науковця в Україні, то вони втричі менші, ніж в Росії, у 18 разів менші, ніж в Бразилії, в 34 рази, ніж в Південній Кореї, більше ніж у 70 разів менші, ніж у США. Що ж стосується приладів і устаткування в науково-дослідних організаціях і лабораторіях, то вони надто застарілі. Адже 60% устаткування і приладів, що експлуатуються навіть в науково-дослідних установах НАН України, функціонують від 15 до 25 років, тоді як коли в розвинутих країнах термін експлуатації такого обладнання не перевищує 5–7 років. Загалом зношеність основних засобів в науковій сфері, за оцінками науковців НАНУ, становить ледь не половину – 45% [4].

Для того, щоб в найближчому майбутньому Україна змогла перетворитися на одну із провідних аграрних держав, на сьогодні необхідно терміново здійснити переорієнтацію державної політики в бік прямого та найактивнішого реформування аграрного сектору до інноваційного, сприяти розвитку конкурентоспроможного вітчизняного сільськогосподарського виробництва. Фактично питання повинно ставитися у площині формулювання національної стратегії інноваційного розвитку, основу якої повинна скласти “стратегія інноваційного прориву”. За твердженням класиків економічної теорії рівень розвитку та динамізм інноваційної сфери – науки, нових технологій у

першу чергу, забезпечують основу стабільного економічного росту та визначають межу між передовими та відсталими країнами.

Оскільки економічний ріст аграрного сектору економіки являє собою системну категорію, яка розглядає економічні відносини по впровадженню інновацій та залученню інвестицій в агросферу, розвиток людського потенціалу на селі і передбачає якісні та кількісні прогресивні зміни процесу розширеного виробництва, що призводить до збільшення національного багатства, добробуту населення, то інновації є важливою складовою економічного росту аграрного сектору економіки.

Характерною особливістю економічного росту на основі інновацій є те, що досягнення конкурентних переваг відбувається не за рахунок факторних витрат, а, здебільшого, внаслідок впровадження нової техніки, технології [5]. Для того, щоб інновації стали рушійною силою економічного росту, набули всеохоплюючого характеру, необхідна система, в якій би нові знання втілювались в готові, затребувані суспільством результати. І в цьому випадку виключно важливим для інноваційної політики є перш за все, державне фінансування науки, результати діяльності якої слугують, основою формування конкурентоспроможності галузі та створюють поштовх для технологічних переваг.

Держава має стимулювати залучення як іноземних, так і вітчизняних інвестицій в аграрний сектор через поліпшення інвестиційного клімату на національному рівні за рахунок зниження рівня бюрократизації і корупції; передбачити передачу на безоплатній основі сільськогосподарським нових технологічних розробок в галузі тваринництва та рослинництва [6].

Доцільним, на нашу думку, є підвищення ролі вузівської аграрної науки, оскільки вона слугує міцною базою підготовки високопрофесійних фахівців та підвищення кваліфікації сільськогосподарських кадрів. Адже у вищих навчальних закладах сконцентрований потужний науковий потенціал. В цьому напрямі ефективним було б оснащення університетських лабораторій високотехнологічним устаткуванням. Прикладом ефективною віддачі вкладених коштів може слугувати лабораторія новітніх методів досліджень Білоцерківського національного аграрного університету, де на придбання новітнього обладнання вкладені кошти а на сьогодні віддача компенсується безліччю господарів за якими на клітинному рівні за допомогою імуноферментного аналізу та полімеразноланцюгової реакції здійснюють діагностику найпоширеніших хвороб сільськогосподарських тварин.

Завдяки таким дослідженням, на сьогодні вдалось отримати до 80 телят на 100 корів, розробити рекомендації щодо діагностики, профілактики та заходів ліквідації лейкозу великої рогатої худоби.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, забезпечення стабільного довгострокового економічного зростання в аграрній сфері на основі інноваційної моделі розвитку потребує активізації дій держави щодо підтримки розвитку науки. Необхідна виважена податкова політика для стимулювання ноу-хау, адже високий податковий тиск змушує науковців працювати на межі виживання.

Державні замовлення на виконання науково-дослідних робіт мають здійснюватись у найбільш перспективних напрямках.

Для того, щоб інноваційна діяльність в сільському господарстві була ефективною, необхідно активізувати економіко-технологічні; організаційно-правові; управлінські і соціально-психологічні механізми. Для успішного освоєння наукових досягнень в сільському господарстві та спрощення процедури впровадження завершених наукових розробок варто було б повернутись до активізації діяльності консалтингових служб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистична інформація. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Україна 2020. Стратегія національної модернізації. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/618559/>.
3. Щодо першочергових заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні. Аналітична записка. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/654>.
4. Пасічник Ю.В. Фінансове забезпечення розвитку наукового потенціалу України / Ю.В.Пасічник. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/znpnudps/2011_2/pdf/11pyvdiu.pdf.
5. Денисенко М.П., Гречан А.П. Теоретичні засади інноваційного розвитку економіки України // Інвестиційно-інноваційна стратегія розвитку національної економіки. — К.: Об'єд. ін-т економіки НАН України. — 2004. — С. 105 – 119.
6. Сокольська Т.В. Інноваційна діяльність – головна умова підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва/ Т.В. Сокольська // Вісник ХНТУСГ. ім. П. Василенка. Економічні науки. — Харків, 2010. — Вип. 104. — С. 337 – 342.

Одержано 26.11.12

Доказана необхідність взвешеної державної політики, відносно фінансування науки в Україні, особливо для підтримки вузівської науки, де сьогодні зосереджен потужний науковий потенціал і є всі можливості для впровадження інновацій в аграрну сферу.

Ключевые слова: *сельское хозяйство; инновации, экономический рост, государственная поддержка, законченные научные разработки.*

The article considers the issues which proved the necessity for balanced state policy on Ukrainian science financing and the state support of scientific research at higher educational institutions where powerful scientific potential is concentrated and there are all opportunities for introducing innovations into the agrarian sector.

Key words: *agriculture, innovations, economic growth, state support, completed scientific projects.*